

Literatura digitală sau experimentalism 2.0

Doctorand, Bancă Mihaela-Bianca

Școala Doctorală „Alexandru Piru”, Universitatea din Craiova

Abstract: *Contemporary society is deeply marked by the digital revolution that transforms each individual into a node of a gigantic communication network, in constant expansion.*

Predictably, literature has not remained uncontaminated by the astonishing and disruptive transformations of methods and means of communication, as well as the diverse range of devices and applications with which information can be transmitted and created. In this context, literature became easily accessible and at the same time a way was opened for the creation of new texts that the reading public could reach without any difficulties.

Digital era has given anyone the opportunity not only to become a creator of literature, but also to turn into a literary critic since anyone with an Internet connection can write, post, comment on anything. The intrusion of the digital can also be observed at the thematic and lexical level in the literary field, but also in terms of the methods and techniques of text creation. New literary genres have appeared, but because this branch is in full process of development, we can look at everything as an experiment for the moment. Some critics would call this stage the new avant-garde, and in accordance with the evolution of technology and communications it can be called experimentalism 2.0.

Keywords: *digital, literature, technology, genre, experimentalism*

1. Introducere

Societatea contemporană este martora unei revoluții tehnologice care a produs schimbări profunde în toate domeniile. Comunicarea a fost implicit transformată, ajungând de la presa lui Gutenberg (o revoluție a vremii ei) la smartphone-ul de azi pe care aproape fiecare îl are în buzunar. Acesta transformă fiecare individ într-un nod al unei rețele uriașe în care informațiile circulă cu viteze 5G. Având în vedere ritmul halucinant în care evoluează știința și tehnologia, este posibil ca în viitor comunicarea să se realizeze telepatic, dar până atunci ne bazăm în continuare pe cuvinte.

În fața unei explozii de fenomene culturale (industria filmului și platformele de streaming video, rețelele sociale, aplicațiile pentru comunicare, jocurile video), literatura risca să își piardă locul și să se situeze pe „o poziție marginală în cultura mainstream” [Hayles, 2005: 5]. Dar cum era de așteptat, literatura a fost influențată de noile tehnologii și a dezvoltat o ramură denumită literatură electronică sau digitală. Prin literatură digitală înțelegem orice text literar obținut cu ajutorul tehnologiei informației și comunicării. Evident că nu este vorba de transpunerea textului în format digital (scrierea lui cu un editor de texte și citirea lui pe un dispozitiv), ci de implicarea tehnologiilor în crearea lui. Literatura digitală este un adevărat fenomen cultural apărut în secolul al XXI-lea și care se află într-o continuă evoluție paralelă cu progresul tehnologic. Ea este un mod de regândire a rolului literaturii în construirea imaginarului în contemporaneitate.

Literatura a devenit ușor accesibilă prin intermediul digitalizării operelor literare. Pe de o parte, cititorii au acces la opere deja consacrate stocate pe diverse platforme sau sub forma ebook-urilor (stocate în fișiere precum: doc, pdf, txt, mobi, epub etc.), iar pe de alta au la dispoziție platforme dedicate creatorilor de literatură sau site-uri unde aceștia își pot publica textele (platforme de tip blog, forum, rețele sociale). Relația tradițională autor-cititor a fost modificată și rolul criticului a fost rescris. Prin intermediul Internetului, cititorul poate deveni o parte activă a procesului de creație. Gradul său de implicare variază în funcție de tehnicile implicate: interacțiune pe blog, selectare de link-uri, tehnologie VR (Virtual Reality). De asemenea, el poate deveni critic al textului literar prezentat. Oricine poate deveni creator și/sau critic de texte literare. Acest lucru este în egală măsură un avantaj constituind o oportunitate de afirmare, dar și un dezavantaj deoarece filtrul calității este eliminat. Digitalul este în egală măsură un beneficiu imens și o amenințare la adresa identității umane, iar felul în care este folosit poate înclina balanța către una din cele două variante.

Deși s-ar crede că accesibilitatea e de necontestat în societatea informațională, totuși accesul la literatură digitală poate fi o problemă dacă există o incompatibilitate a hardware-ului sau dacă nu există acces la software-ul corespunzător (fie pentru că cititorul are nevoie de licență pentru a-l utiliza, fie pentru că acesta

a fost scos din uz, este depășit sau pur și simplu browser-ele au renunțat la utilizarea lui).

2. *Direcții de evoluție a literaturii digitale*

Pătrunderea digitalului în literatură se observă atât la nivel tematic cât și în ceea ce privește tehnicile poetice și limbajul utilizate. Trebuie precizat că în special poezia este cea care a suferit modificări deoarece este mult mai ușor de citit pentru generația care s-a născut în lumea gadget-urilor și device-urilor, o generație care nu mai are răbdare și nici putere de concentrare pe o perioadă de timp mai mare. Fenomenul literaturii digitale a luat amploare astfel încât numărul studiilor legate de evoluția acesteia și de modul de interacțiune dintre conștiința umană și noile mijloace de comunicare crește direct proporțional cu ritmul evolutiv al ei. Vom lua ca domeniu de exemplificare poezia. Se pot observa două direcții estetice: una a poeziei postuman-tehnologice (estetica android) și una a poeziei autenticiste (estetica softness). Conceptul „postuman” nu este unul atât de nou pe cât ne-am aștepta. El este definit de N. Katherine Hayles care concluzionează că, în opinia unora acesta este sinonim cu anti-uman sau cu apocaliptic, dar alte sensuri apar gândindu-ne la „supraviețuirea pe termen lung a rasei umane și a altor forme de viață, biologice și artificiale, cu care vor împărți planeta și pe noi înșine” [Hayles, 1999: 291]. Postumanismul desemnează perioada deschisă de moartea simbolică a omului, deci se referă la o delimitare cronologică, un interval ce are propria sa estetică și o ideologie specifică. Acesta se desprinde tot mai mult de estetica modernă și postmodernă dobândind independență și statut de sine stătător. Sunt voci care spun că postumanismul este de fapt o întoarcere către umanism, o reiterare a acestuia izvorâtă din nevoia de a regăsi valorile umaniste în condițiile amenințării omului îmbunătățit prin tehnologie. Dacă inițial mașinile au început să facă munca în locul omului, acum ele trăiesc în locul omului, preiau o serie de activități care îl defineau și îl deposedează astfel de elemente identitare. Înstrăinarea, robotizarea relațiilor interumane, rutinizarea activităților cotidiene, munca robotizată în corporații, generația Facebook sau tânara generație Tiktok devin teme în literatura postumană. După Robert Cincu, aceasta este dimensiunea soft a postumanismului. El identifică și “o formă de postumanism hardcore” [Cincu, 2022: 82] care seamănă cu literatura SF care construiește universuri distopice sau (post)apocaliptice, dar în care personajul principal nu este robotul care vrea să devină om, ci omul care se transformă în robot.

Genurile literare nou apărute care se înscriu în estetica literaturii digitale sunt multiple, iar calea rămâne deschisă pentru apariția altora. Poezia postumană urmează ea însăși două direcții diferite: una ce are drept catalizator modalitatea de creație, iar alta care se cristalizează în jurul unui univers virtualizat, puternic tehnologizat. Ambele direcții sunt în faza de experiment, niciuna neimpunându-se ca dominantă sau general utilizată. Experimentul literar nu este altceva decât o modalitate de evoluție a literaturii. Orice creație nouă și orice tehnică inovatoare nu fac altceva decât să contribuie la înnoirea estetică

3. *O posibilă clasificare a literaturii digitale*

Se pot identifica mai multe tipuri de literatură digitală, o clasificare oficială, unanim recunoscută a acestora fiind prematură. O posibilă clasificare ar cuprinde: literatura generativă (literatura creată cu ajutorul inteligenței artificiale), poezia digitală (poate fi animată devenind astfel vizuală, dinamică), literatura hipertextuală (se bazează pe o serie de legături ce oferă posibilitatea cititorului să aleagă calea și să aibă un dialog personalizat cu autorul) și literatura web (textele publicate pe blog-uri sau pe platforme specializate).

3.1 *Literatura generativă*

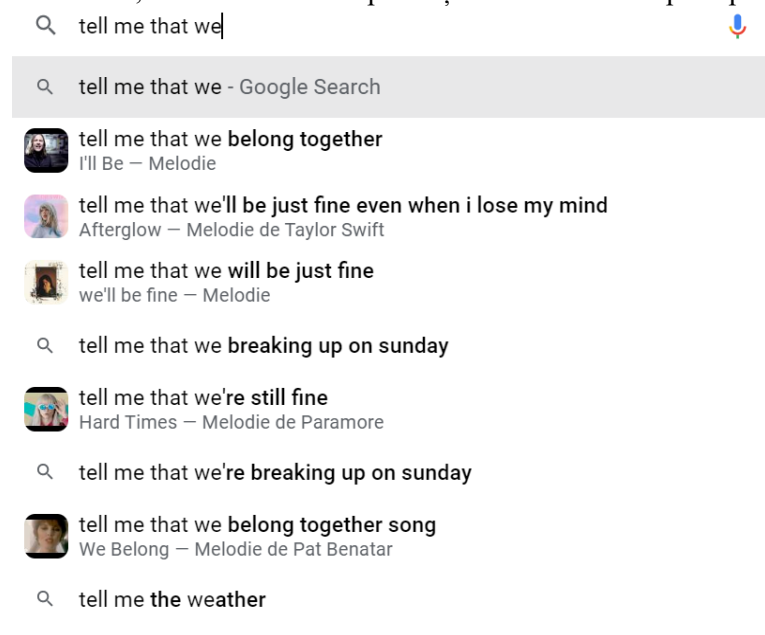
Adevărata provocare pentru cercetători și programatori este de a face ca inteligența artificială să nu rezolve doar probleme, ci să fie capabilă și de creativitate. Iar acest lucru este posibil deocamdată cu implicarea oamenilor. Când oamenii scriu, o fac cu scopul de a imagina universuri, de a reimagina lumea cunoscută. Inteligența artificială nu poate face acest lucru, ci doar poate utiliza limbajul în baza unor rețete stabilite de mintea umană. Altfel spus, trebuie făcută „distanța între manipularea limbajului versus manipularea sensului” [Krzyżtof Gajos, 2021], de a doua fiind capabil doar omul pentru moment. De exemplu, o inteligență artificială a scris un roman (*The Day A Computer Writes A Nove* [David Nield, 2023]) pe baza scenariului și personajelor alese de echipa de cercetători condusă de profesorul Hitoshi Matsubara de la Future University Hakodate, iar acel roman a fost acceptat într-un concurs fără ca juriul să știe că a fost scris de un program care a utilizat generarea automată de text. Trebuie reținut că programul a utilizat un pattern și a construit romanul pe baza regulilor stabilite de programatori, a înlocuit creativitatea umană, dar încă nu poate fi creativ de unul singur.

3.2 *Poezia digitală*

Poezia digitală a reușit să îmbine limbajul poetic cu limbajul artificial utilizând ineditul dat de creativitate

și vechiul dat de ideile și tehnicile poetice utilizate. Poezia digitală are câteva subtipuri precum *Google poetry*, *cyber poetry* sau *mail poetry*. Se observă chiar din denumirile acestora melanjul cu lumea digitală (referirile la aplicațiile utilizate sau la domeniul IT). Dintre acestea, Google poetry și mail poetry se disting prin modurile inedite de compoziție care se bazează de fapt pe tehnici și curente mai vechi și/sau deja consacrate (structuralism, dadaism, postmodernism). Având în vedere tehnicile de realizare și dispozitivele necesare, putem identifica și cititorii acestui tip de literatură. Aceștia sunt reprezentați de generațiile care sunt familiarizate cu tehnologia (de exemplu Generația Z denumită și *nativii digitali* sau Generația Alpha care este generația complet digitalizată). Pentru aceștia literatura digitală este obișnuită pe când pentru alte generații mai puțin familiarizate cu tehnologia, literatura digitală poate constitui o curiozitate, un experiment și nimic mai mult.

Google poetry este poezia obținută din sugestiile date de funcția Autocomplete a motorului Google la o căutare după un termen sau o expresie. În acest caz, convențiile clasice nu mai sunt respectate: aportul “poetului” este minor, factorii declanșatori ai creației (inspirația, experiența, imaginația, creativitatea etc.) sunt inexistenți. Rezultatul obținut este doar o înșiruire a expresiilor sugerate de motorul de căutare (aceste sugestii provenind din experiența de căutare a celorlalți utilizatori) între care cititorul poate găsi legături. În continuare, este redat un exemplu obținut la căutarea după expresia “tell me that we”:

Imagine 1. Căutare Google [23.12.2022]

Mail poetry este rezultatul unei colaborări fiind compusă de două sau mai multe persoane utilizând serviciul de email (poșta electronică). Aceasta are practic la bază metoda povestirii în lanț în care fiecare persoană preia controlul asupra creației atunci când îi vine rândul. Poate fi utilizată atât pentru scrierea poeziei, cât și pentru proză. De asemenea, în locul poștei electronice, poate fi folosit un blog la care să aibă acces doi sau mai mulți administratori.

Poemele din categoria cyber poetry sunt poezii ce includ termeni din domeniul IT și construiesc un univers digital populat cu elemente specifice domeniului. Un astfel de exemplu (fără a discuta calitatea) găsit la întâmplare este următoarea creație intitulată „Surfing the dot wav file format”:

“Surfing the waves of serotonin

Like I'm on the net in 95

A pioneer from the digital mainframe

Cyber-love soldier

Took those 0s and 1s

And made a reality

A safe harbour for a derelict vessel

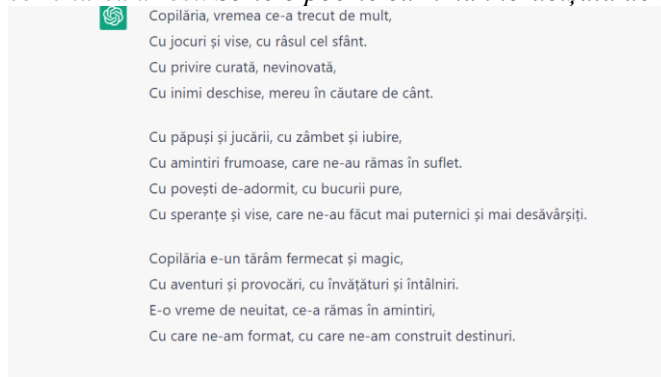
A ship in the night with a forgotten name

Crashing onto my shores

Crying "forever more"
He is tawdry and tardy
And almost too late
Flags at half mast
Grieving for lost time
But he is at once mine
Not to own and possess
But to create in New favourite colours
All the purples and greens
Cast by the light of cathode ray tubes
As he crawls out of my monitor.” [Northern Phoenix, 2023]

Alte forme ale poeziei electronice sunt: kinetic poetry (poezia cINETICĂ) și video poetry (video poezia), două genuri care se intersectează sub aspectul dimensiunii video. Kinetic poetry (poezia cINETICĂ) presupune amestecarea unor cuvinte și expresii pe un ecran cu ajutorul unui soft și obținerea unui text. Este evidentă tehnica dadaistă și influența structuralismului în procesul creator și adaptarea acestora la tehnologie. Video poezia sau media poezia este o poezie prezentată în formă video și realizată cu mijloace tehnologice (aplicații specifice).

Senzația Internetului în acest moment o reprezintă platformele care folosesc inteligența artificială capabilă să rezolve sarcini complicate și care ar necesita timp dacă ar fi efectuate de un om. Acestea pot susține conversații, rezolva sarcini, crea imagini, videoclipuri și prezentări după ce au învățat dintr-o bază de date ce include cărți digitale, informații on-line sau alte materiale media. Platforma ChatGPT, lansată recent de OpenAI și devenită cea mai populară, este gratuită și poate fi utilizată de oricine are conexiune la Internet. Este realizată pe modelul unei conversații între utilizator și sistemul de inteligență artificială. Ea poate oferi un răspuns rapid la orice întrebare și are aplicabilitate și în literatură deoarece poate crea eseuri, poezii, proză. Interesant este ca platforma oferă răspunsuri și în limba română. Chiar dacă în acest moment, mai sunt probleme legate de exprimare și de talent poetic, este evident că am intrat într-o nouă fază a Internetului, dar și a tehnologiei. Redăm mai jos un exemplu de poezie generată cu această aplicație cu precizarea că solicitarea a fost: *Scrie o poezie cu rimă încrucișată de 3 strofe despre copilărie.*

Imagine 2. Gnerare poezie cu OpenAI (ChatGPT)[<https://chat.openai.com/chat> (12.02.2023)]

3.3 Literatura hipertextuală

Literatura hipertextuală se bazează pe metoda hyperlink-urilor (legături) prin intermediul cărora textul devine interactiv, ușor de navigat. Modelul este cel reprezentat de serviciul WWW (World Wide Web) care este un sistem ce conține noduri (acestea sunt reprezentate de orice tip de informație: imagine statică, sunet, video etc.) și legături (stabilesc relațiile dintre noduri). Cititorul alege ce noduri să acceseze și în ce ordine construind astfel o poveste dintr-o mulțime de povești posibile. Principala trăsătură a acestui tip de literatură este non-liniaritatea, iar din acest punct de vedere există chiar și cărți tradiționale care se încadrează în categoria hipertextului. Printre acestea se numără: *Șotron* de Julio Cortázar, *Foc palid* de Vladimir Nabokov, *Ulise* de James Joyce, *Grădina potecilor ce se bifurcă* de Jorge Luis Borges. Trebuie precizat că literatura hipertextuală ca parte a literaturii digitale este asemănătoarecu hipertextualitatea lui Gérard Genette care definise mai multe tipuri ale transtextualității (metatextualitate, hipertextualitate, intertextualitate, arhitextualitate, paratextualitate) în celebra sa lucrare, *Palimpsests*. El definea hipertextualitatea ca “orice relație care unește un text B (pe care îl voi numi hipertext) cu un text anterior A (pe care, desigur, îl voi

numi hipotext) pe care se grefează într-o manieră diferită de cea a comentariului” [Genette, 1982: 17-18]. Ficțiunea interactivă digitală a luat naștere pe la mijlocul anilor 70. O producție recentă, reprezentativă este *Galatea* de Emily Short care îmbină istoria literaturii cu cea a calculatoarelor într-o “extensie a mitului Galateei” [Hammond, 2016: 170] cu aportul IA (inteligenta artificială).

3.4 *Literatura web*

În categoria literaturii web intră toate producțiile încărcate pe blog-uri, pe platforme specializate, rețele sociale etc. Accesul la Internet și la dispozitive a făcut posibilă postarea de conținut de către oricine. Mai mult ca oricând, literatura are șansa de a se îmbogăți prin nenumăratele texte produse și afișate zilnic în rețeaua globală. Articole, recenzii, poezie, proză sunt publicate pe platforme de blogging precum Wordpress sau Blogger, pe site-uri dedicate debutanților în scriitură (<https://www.poetryfoundation.org>, <https://www.poetrysoup.com/>, <https://allpoetry.com/>, <https://hellopoetry.com/>, <https://poezii-noi.ro/>, <https://www.poezie.ro/>).

Toate tipurile de texte și tehnici digitale de obținere a poeziei/prozei constituie o sursă de cercetare nu numai pentru teoreticienii literaturii, ci și pentru lingviști deoarece terminologia nou apărută este diversă și interesantă. Enumerăm câțiva dintre termenii folosiți de-a lungul timpului: autopoezie, holopoezie, e-poezie, hypertext, poezie hypermedia, poezie hipertextuală, poezie virtuală (v-poem), videopoezie, videotext, computer poem. Toată această gamă colorată de concepte ce denumesc același fenomen literar arată că literatura digitală este în acest moment un experiment, un nod cu multiple ramificații din care se vor evidenția sau impune în viitor doar unele. Diversitatea genurilor și tehnicilor literare specifice literaturii digitale reprezintă plăceri experimentale și nu resurse favorite sau predominante ale literaturii în general.

Hârtia, cerneala, tiparul constituie acum niște limitări în raport cu modalitățile de creație, interpretare, traducere și lecturare a textului literar utilizând tehnologia. Un exemplu de îmbinare a literaturii cu lumea digitală îl constituie proiectul *Literature+* prin care se urmărește “dezvoltarea abilității de a înțelege literatura complexă” [Hayles, 2012: 76] și totodată propune exersarea și dezvoltarea capacităților digitale ale studenților. Proiectul este inițiat de Alan Liu, profesor la Universitatea din California. Acesta le cere studenților săi să aleagă o operă literară și să o prezinte folosind mijloace moderne de vizualizare, povestire, simulare, transpunere în joc video etc. Un grup de studenți a prezentat *Romeo și Julieta* folosind platforma Facebook. Astfel cei din familia Montague erau prieteni între ei, iar cei din Capulet de asemenea. Profilul lui Romeo arăta un tip depresiv, dar sensibil, cu preferințe pentru muzică, film și cultură. Cronologia (*Wall*) era folosită pentru dialogurile dintre personaje, iar întâlnirile erau definite prin crearea evenimentelor (*Event*).

4. *Concluzii*

Concluzionând, pe bună dreptate, „Literatura în secolul al XXI-lea este computațională” [Hayles, 2007: 43] deoarece chiar și textele în format letric au fost inițial niște fișiere electronice, editate, transformate, imprimate cu ajutorul softurilor și dispozitivelor. Trebuie însă înțeleasă distincția dintre literatura digitală și literatura computațională, prima însemnând creație și inovație, cea de-a doua reprezentând doar un suport. Datorită tehnicilor inovative de producere a textelor literare considerăm că literatura digitală constituie experimentalismul actual (noua avangardă, cum ar numi-o unii critici).

Linia de demarcație dintre avangardism și experimentalism este una fadă în virtutea afirmației lui Marin Mincu: „avangarda secolului nostru evoluează spre experimentalism” [Mincu, 1983: 43]. În timp ce avangardismul era definit de Angelo Guglielmi ca „o mișcare ce tinde în esența să se opună unei situații expresive epuizate și consumate ce împiedică, prin rezistența inerției ei, orice nouă formă stilistică și de limbaj” [Guglielmi, 1967: 160], observăm totuși că literatura digitală nu reprezintă o revoltă sau o ruptură violentă de trecut, ci mai degrabă o adaptare la vremurile noi. Dacă definim avangardă din punctul de vedere a două dimensiuni, ruptura și inovarea, atunci literatura digitală bifează fără îndoială aspectul noului, al inovării. Este evident faptul că aceasta încalcă acele convenții literare cu care autorul/cititorul/criticul este obișnuit. Noul experimentalism pare dominat de interesul pentru formă, dar nu neagă importanța ideilor și a conținutului. Forma este oricum o modalitate de expresie a conținutului. Sistemul lingvistic este redefinit, iar limba utilizată pentru a reprezenta realități pare dereglată. Descoperirile tehnologice fac posibilă “fuziunea poeziei verbale, sonore și vizuale în mediul electronic-digital” [Antonio, 2001: 257] despre care vorbește și Jorge Luiz Antonio în articolul său despre poezia digitală. Literatura digitală promovează un nou limbaj a cărui bază rămâne cuvântul (limbajul verbal), dar căruia i se adaugă straturi inedite precum limbajul vizual, sonor, cinetic etc. Datorită tehnicilor de creație și expunere folosite (gadget-uri și aplicații, Internet),

am putea spune că literatura digitală este echivalentul unui experimentalism pe care l-am denumit 2.0. Ca și Internetul care acum trece de la versiunea Web 2.0 la Web 3.0, și literatura face un salt uriaș de la tradiționala carte la mediul digital, iar călătoria în noua eră este de abia la început. Rămâne de văzut ce tehnici și ce ideologie se vor impune, ce va rămâne la stadiul de experiment și ce va deveni predominant atrăgându-și recunoașterea și transformându-se în modă literară.

Referințe bibliografice:

Antonio, Jorge Luiz , „Um exemplo de poesia digital brasileira” în *Galáxia* nr. 1, 2001, São Paulo, https://www.researchgate.net/publication/50361364_Um_exemplo_de_poesia_digital_brasileira/citation/download (26.01.2023).

Genette, Gérard, *Palimpsests. La littérature au second degré*, Éditions du Seuil, 1982.

Guglielmi, Angelo, “Avangardă și experimentalism” în Cornel Mihai Ionescu, *Generația lui Neptun (Grupul 63)*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

Hammond, Adam, *Literature in the Digital Age An Introduction*, Cambridge University Press, New York, 2016.

Hayles, N. Katherine, *How We Became Posthumans. Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1999.

Hayles, N. Katherine, *My Mother Was a Computer. Digital subjects and literary texts*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2005.

Hayles, N. Katherine, *Electronic Literature. New Horizons for the Literary*, University of Notre Dame, Indiana, 2007.

Hayles, N. Katherine, *How We Think. Digital Media and Contemporary Technogenesis*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2012.

Mincu, Marin, *Avangarda literară românească*, Editura Minerva, București, 1983.

Phoenix, Northern, *Surfing the dot wav file format*, https://www.poetrysoup.com/poem/surfing_the_dot_wav_file_format_1449625 (27.01.2023).

Krzysztof Gajos in Colleen Walsh, *When will a robot write a novel?*, 15.11.2021, <https://news.harvard.edu/gazette/story/2021/11/harvard-expert-considers-the-literary-merit-of-ai/> (27.01.2023)

David Nield, A Novel Written by AI Passes The First Round in a Japanese Literary Competition, 24.03.2016, <https://www.sciencealert.com/a-novel-written-by-ai-passes-the-first-round-in-a-japanese-literary-competition> (27.01.2023)

Cincu, Robert, „După moartea omului” în *Vatra*, nr. 3-4/2017, pp. 82-86, <https://revistavatra.org/2017/05/08/postumanismul-110/> (25.01.2023).

Surse web:

<https://www.poetryfoundation.org>

<https://www.poetrysoup.com/>

<https://allpoetry.com/>

<https://hellopoetry.com/>

<https://poezii-noi.ro/>

<https://www.poezie.ro/>

<https://www.google.com/>

<https://chat.openai.com/chat/>